

3-казус

1. Ҳуқуқ нормалари уларда мустаҳкамланган қоидаларнинг характерига қараб ҳуқуқ ва ваколат берувчи, мажбурият юкловчи ва тақиқловчи (ман қилувчи) нормаларга ажратилади. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида қуйидаги нормалар ўз ифодасини топган:

1) Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 29-моддасида “Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга...”;

2) Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 51-моддасида “Фуқаролар қонун билан белгиланган солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлашга мажбурдирлар”;

3) Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 58-моддасида мустаҳкамлаб қўйилган “...Давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг жамоат бирлашмалари фаолиятига аралашишига, шунингдек жамоат бирлашмаларининг давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятига аралашишига йўл қўйилмайди”.

Ваколат берувчи, мажбурият юкловчи ва тақиқловчи нормаларнинг бир-биридан фарқли жиҳатларини изоҳлаш орқали келтирилган нормалар ҳуқуқ нормасининг қай турига киришини атрофлича муҳокама қилинг.

Ушбу казусда берилган топшириқларни бажариш учун қуйидаги саволларга жавоб топамиз.

1. Ҳуқуқ нормалари тушунчаси, белгилари, ҳуқуқ нормасининг тузилиши.

2. Ҳуқуқ нормаларининг таснифи ва турлари.

3. *Ваколат берувчи, мажбурият юкловчи ва тақиқловчи нормаларнинг бир-биридан фарқли жиҳатларини изоҳлаш орқали келтирилган нормалар ҳуқуқ нормасининг қай турига киришини атрофлича муҳокама қилиш.*

1. Ҳуқуқ нормаси – барча ҳуқуқ субъектлари учун мажбурий бўлган, давлат томонидан ўрнатилган ва маъқулланган, ижтимоий муносабат катнашчиларининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини ўзида ифодалаган хатти-ҳаракат қоидаси, ҳуқ-атвор намунасидир. Ҳуқуқ нормасида жамиятнинг, халқ ҳаётининг моддий шарт-шароитлари билан белгиланадиган ерки, ифодаси, манфаатлари ифодаланади.

“Норма” сўзи лотинча “норма” сўздан олинган бўлиб, ў ўзбек тилида “қоида”, “намуна”, “андоза” маъноларини англатади.¹

Ҳуқуқ нормасининг белгилари:

- давлат томонидан ўрнатилади, халқнинг иродасини ўзида акс эттиради;
- давлат томонидан муҳофазаланади;
- умуммажбурийлик характериға эға;
- расмий аниқликка эға;
- норматив (ваколат берувчи ва мажбурият юкловчи) характериға эға.

Ҳуқуқ нормаси ўз ички тузилишиға еға, яъни ҳуқуқ нормаси мазмунан ўзаро бир-бири билан боғлиқ бўлган бир неча таркибий қисмлардан иборат. Лекин кўпчилик муаллифлар ҳуқуқий нормани уч элемент (унсур)дан иборат, деган фикрни маъқуллайдилар.

Шундай қилиб, ҳуқуқий норма қуйидаги уч элемент (унсур)дан иборат:

1) гипотеза; 2) диспозиция; 3) санкция.

Гипотеза – ҳуқуқ нормасининг дастлабки таркибий елементи бўлиб, у ушбу ҳуқуқий норманинг қандай шароитларда ҳаракатға киришиши ва унинг диспозицияси қандай шароитларда амалға ошишини белгиловчи ҳаётий шарт-шароит ва мавжуд вазиятни кўрсатади, яъни ҳуқуқ нормасида белгиланган хатти-ҳаракат қандай шароитларда бажарилиши лозимлигини кўрсатади. Гипотеза ҳуқуқий норманинг бир қисми бўлиб, унда диспозицияда кўрсатилган қоиданинг кучға кириши учун зарур бўлган

¹ Одилқориев Х.Т., Тультеев И.Т. ва бошқ. Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Дарслик / Проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. – Т.: Sharq, 2010 -204-бет

муайян аниқ ҳаётий ҳолатлар (воқеа, ҳаракат, ҳолатлар) ўзининг ифодасини топади.

Ҳуқуқ нормаларининг амал қилиши билан боғлиқ бўлган битта шарт-шароит акс этган гипотеза **оддий гипотеза** ҳисобланади. Масалан: Фуқаролик процессуал кодексининг 148-моддаси²га кўра, судда фуқаролик ишлари ёзма шаклда ариза бериш йўли билан қўзғатилади, деб белгилаб қўйилган.

Мураккаб гипотезада эса ҳуқуқ нормасининг амал қилиши икки ёки ундан ортиқ ҳолатларнинг мавжуд ёки мавжуд эмаслигига боғлиқ эканлиги кўрсатилади. Масалан жиноий жазони ўташдан муддатидан илгари озод этиш тўғрисидаги нормаларни қўллаш учун қуйидаги шарт-шароитлар талаб этилади: 1) жазони ўташ режими талабларини бажарганлик ва меҳнатга ҳалол муносабатда бўлиш; 2) жазонинг муайян миқдорларини ўтаб бўлганлик.

Альтернатив (муқобил) гипотеза эса ҳуқуқ нормаларининг амал қилиши санаб ўтилган шарт-шароитлардан бирига боғлиқ эканлигини баён этади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал Кодексининг 322-моддасида жиноят ишини қўзғатиш асос ва сабаблари баён қилинган бўлиб, жиноят ишини қўзғатишнинг муқаррарлиги тўғрисидаги мажбуриятни бажариш санаб ўтилган сабаб ва асослардан бирининг мавжудлиги билан амалга оширилиши мумкин.

Диспозиция – латинча, “dispositio” – жойлашув. Диспозиция ҳуқуқ нормасининг таркибий элементи бўлиб, унда ҳуқуқ субъектларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари белгиланади ва уларнинг бўлиши мумкин бўлган хатти-ҳаракатлари вариантлари кўрсатилади. Диспозиция ҳуқуқ нормасининг бир қисми бўлиб, унда гипотезада кўрсатилган ҳолатлар мавжуд бўлганида ҳуқуқ субъектлари роя этишлари лозим бўлган хатти-ҳаракат қондаси (ҳуқуқ ва мажбуриятлари) ифодаланган бўлади. Бу юридик норманинг ўзаги, ҳуқуққа мувофиқ ҳуқ-атвор намунаси, моделидир. Бироқ диспозиция

²Фуқаролик процессуал кодексининг 148-моддаси

тартибга солиш хусусиятларини гипотеза ва санкция билан биргаликдагина намоён эта олади, ҳаракатда бўлади. Юриш-туриш қоидасининг ифодаланишига кўра диспозициялар оддий, мураккаб ва муқобил ҳамда хулқ-атвор қоидаларини баён қилишнинг тўлалиги бўйича тавсифловчи, бланкет ва ҳавола этувчи диспозицияларга бўлинади.

Оддий диспозиция хулқ-атвор, юриш-туришнинг конкрет вариантини унинг мазмунини тўла очиб бермаган ҳолда кўрсатиб ўтади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 10-моддаси мазмунига биноан, Ўзбекистон Республикаси халқи номидан фақат у сайлаган Республика Олий Мажлиси ва Президенти иш олиб бориши мумкин.

Мураккаб диспозиция эса юриш-туришнинг барча асосий белгиларини кўрсатади ва санаб ўтади. Масалан, “Ижара тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 11-моддасида ифодаланган ҳуқуқ нормаси диспозицияси ижарага олинган мулкни яхшилаш юзасидан ижарачининг ушбу мол-мулк таркибига унинг қийматини оширадиган ўзгартиришларни мустақил равишда киритиш, мол-мулкни реконструкциялаш, кенгайтириш, техник жиҳатдан қайта қуроллантиришга ҳақли эканлигини кўрсатиб ўтади.

Муқобил диспозицияда хулқ-атвор, юриш-туришнинг бир нечта вариантлари кўрсатиб ўтилади ва муносабат иштирокчилари улардан бирига амал қилишлари мумкин ёки шарт. Масалан, Жиноят процессуал Кодексининг 385-моддасига биноан, прокурор ёки унинг ўринбосари айблов хулосаси билан келган жиноий ишни кўриб чиқиб, қуйидаги қарорлардан бирини чиқариши мумкин: 1) айблов хулосасини тасдиқлаш ва судга юбориш тўғрисида; 2) айблов хулосасини жиддий бўлмаган ўзгартиришлар билан тўлдириб, тасдиқлаш ва судга юбориш тўғрисида; 3) қўшимча терговга қайтариш ҳақида; 4) иш юритишни тўхтатиш ҳақида; 5) ишни тугатиш ҳақида.

Тавсифловчи диспозиция - ҳуқуқбузарлик белгиларининг тўлиқ баёнини ўз ичига олади (масалан, ЖК нинг 169-моддаси: ўғрилиқ - ўзгалар

мулкени яширин равишда эгаллаб олиш (қонунда, гарчанд бу мантиқан ўринли бўлмаса-да, талон-торож қилиш, деб ёзилган). Бунда норма диспозицияси ҳаммага тушунарли бўлиши учун маълум бир маънода, қисқа шаклда изоҳ берилади.

Бланкет диспозиция ҳуқуқбузарликнинг белгиларини аниқлаш учун шу қонунда ёки қонунчиликнинг бошқа соҳалари нормаларида белгиланган тегишли қоидаларга ҳавола қилади. Масалан, Жиноят кодексида ёнғин хавфсизлиги, техника хавфсизлиги, саноат санитарияси ёки меҳнатни муҳофаза қилишнинг бошқа қоидаларини бузганлик учун жиноий жавобгарлик белгиланган. Бу қоидаларнинг мазмуни Жиноят кодексида эмас, балки ЖКнинг моддаларини қўллашда мурожаат қилиш зарур бўлган бошқа норматив ҳужжатларда очиқ берилади.

Ҳавола этувчи диспозиция деганда, ҳуқуқбузарлик белгиларига эга бўлмаган, балки ўша қонуннинг бошқа нормасига (масалан, ЖК нинг 110-м. “Қийнаш”) ёки бошқа ҳуқуқий ҳужжатга мурожаат этишни назарда тутувчи диспозиция ҳавола этувчи диспозиция сифатида тушунилади.

Санкция – юридик норманинг таркибий элементи бўлиб, у ҳуқуқий норма бузилган ёки мажбурият бажарилмаган ёхуд талаб этилган ҳатти-ҳаракат содир этилган ҳолда ҳуқуқни бузган шахсга нисбатан қўлланиладиган давлат таъсир чорасининг турини белгилайди. Санкция ҳуқуқ нормасининг бир қисми бўлиб, унда диспозицияда кўрсатилган талабларни бажармаганлик учун берилиши мумкин бўлган жазонинг ёки тавсия этилган ҳаракатни содир этганлик учун рағбатлантиришнинг тури ва ўлчови ифодаланган бўлади.

Санкцияларда ифодаланган салбий оқибатларнинг аниқлигига қараб, мутлақ аниқ, нисбатан аниқ ва кумулятив санкцияли нормалар ажратилади. **Мутлақ аниқ санкцияли** ҳуқуқ нормаларида давлатнинг аниқ битта мажбурлов чораси кўрсатилади. **Нисбатан аниқ санкцияли** ҳуқуқ нормалари эса турли хил жазо турларидан бирини ёки ҳуқуқий таъсир чораларидан бирини қўллашни назарда тутди. Масалан, Маъмурий

жавобгарлик тўғрисидаги Кодекснинг 131-моддасида ифодаланган ҳуқуқ нормасининг ҳайдовчиларнинг транспорт воситаларини алкоғолли ичимликдан, гиёҳванд модда таъсиридан ёки ўзгача тарзда маст ҳолда бошқариши тўғрисидаги таъқиқидан иборат диспозицияси бузилганда маъмурий жарима ёки транспортни бошқариш ҳуқуқидан маҳрум қилиш каби жазоларнинг бирини қўллашни назарда тутувчи санкциясига мурожаат этилади. **Кумулятив санкцияли** ҳуқуқ нормалари ўзида асосий жазодан ташқари қўшимча жазо берилишини ҳам назарда тутди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 43-моддасида “Жазо тизими” белгиланган бўлиб, унга кўра жиноят содир этишда айбли деб топилган шахсларга нисбатан муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш фақат асосий жазо сифатидагина эмас, балки қўшимча жазо тариқасида ҳам қўлланилиши мумкин.

Ҳуқуқ нормаларининг гипотеза, диспозиция ва санкцияга бўлиниши мантикий норма деб таърифланади. Чунки мантикий норма унсурлари ўзаро бир-бири билан боғлиқ ва норматив ҳужжатлар матнларида қуйидаги шартли схемада ифодаланади: “агар . . ., бундай тақдирда . . ., акс ҳолда . . .”. Ҳуқуқ нормалари ички таркибий унсурлари ўртасидаги узвий мантикий боғлиқликка эришиш ўз ўрнида ушбу ҳуқуқ нормаларининг ҳаётийлигини, барқарорлигини таъминлашга хизмат қилади.

2. Ҳуқуқ нормаларининг илмий ва ўқув адабиётларда турлича таснифлари ва гуруҳланишлари мавжуд. Ҳуқуқ нормаларини, уларда мустаҳкамланган қоидалар характериға қараб **ҳуқуқ ва ваколат берувчи, мажбурият юқловчи ва таъқиқловчи (ман қилувчи) нормаларға** ажратилади.

3. Ҳуқуқ субъектиға муайян ҳаракатларни содир этиш мумкинлигини кўрсатувчи ҳуқуқ нормалари **ҳуқуқ ва ваколат берувчи нормалар** дейилади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 29-моддасиға биноан, “Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқиға эға...”. Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқиға эға. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқиға эға, амалдаги

конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир.

Фикр юритиш ва уни ифодалаш эркинлиги фақат давлат сири ва бошқа сирларга тааллуқли бўлган тақдирдагина қонун билан чекланиши мумкин. Ёки бўлмаса Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 31-моддасида “Ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динига ётиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга ётиқод қилмаслик ҳуқуқига ега. Диний қарашларни мажбурий сингдиришга йўл қўйилмайди”.³

Юқорида мисол қилиб келтирилиб ўтилган Конституция моддаларида ҳуқуқ ва ваколат берувчи нормалар яққол кўриниб турибди, яъни ҳар ким фикрлаши, ўз фикрини баён этиши, ўзи истаган ахборотни излаши, олиши ва тарқатишига, ёки бўлмаса ҳар бир инсон хоҳлаган динига ётиқод қилиши мумкинлиги, агар хоҳламаса ҳеч қайси динга ётиқод қилмаслигига ҳуқуқ ва ваколат беряпти.

Ҳуқуқ субъектига муайян ҳаракатларни содир этиш лозимлигини (шартлигини) кўрсатувчи ҳуқуқ нормалари **мажбурият юқловчи нормалар** дейилади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 48-моддасида “Фуқаролар Конституция ва қонунларга риоя этишга, бошқа кишиларнинг ҳуқуқлари эркинликлари, шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилишга мажбурдирлар”. 49-моддасида “Фуқаролар Ўзбекистон халқининг тарихий, маънавий ва маданий меросини авайлаб асрашга мажбурдирлар. Маданият ёдгорликлари давлат муҳофазасидадир”. 50-моддасида “Фуқаролар атроф табиий муҳитга еҳтиёткорона муносабатда бўлишга мажбурдирлар”. 51-моддасида “Фуқаролар қонун билан белгиланган солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлашга мажбурдирлар”. Ўзбекистон Республикасини ҳимоя қилиш-Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқаросининг бурчидир. Фуқаролар қонунда белгиланган тартибда ҳарбий ёки муқобил хизматни ўташга мажбурдирлар”⁴. Юқорида келтирилиб ўтилган Конституциявий

³ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 7-боб

⁴ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 11-боб

қоидаларнинг барчасида мажбурият юқловчи нормалар мустаҳкамланган. Бундан ташқари Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 6, 12 ва 23-моддаларида ҳам мажбурият юқловчи нормалар келтирилган.

6-модда. Солиқ солишнинг мажбурийлиги принципи

Ҳар бир шахс ушбу Кодексда белгиланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаши шарт.

Ҳеч кимнинг зиммасига ушбу Кодексда назарда тутилмаган ёки унинг нормалари бузилган ҳолда белгиланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбурияти юқлатилиши мумкин эмас.

12-модда. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар

Солиқлар деганда ушбу Кодексда белгиланган, муайян миқдорларда ундириладиган, мунтазам, қайтариб берилмайдиган ва беғараз хусусиятга эга бўлган, бюджетга йўналтириладиган мажбурий пул тўловлари тушунилади.

Бошқа мажбурий тўловлар деганда ушбу Кодексда белгиланган давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий пул тўловлари, божхона тўловлари, шунингдек ваколатли органлар ҳамда мансабдор шахслар томонидан юридик аҳамиятга молик ҳаракатларни тўловчиларга нисбатан амалга ошириш учун, шу жумладан муайян ҳуқуқларни ёки лицензиялар ва бошқа рухсат берувчи ҳужжатларни бериш учун тўланиши лозим бўлган йиғимлар, давлат божи тушунилади.

23-модда. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг турлари

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ушбу Кодексда назарда тутилган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар амал қилади.

Солиқларга қуйидагилар киради:

- 1) юридик шахслардан олинадиган фойда солиғи;
- 2) жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи;
- 3) қўшилган қиймат солиғи;
- 4) акциз солиғи;
- 5) ер қаъридан фойдаланувчилар учун солиқлар ва махсус тўловлар;
- 6) сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ;

7) мол-мулк солиғи;

8) ер солиғи;

Бошқа мажбурий тўловлар жумласига қуйидагилар киради:

1) давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий тўловлар:

2) ягона ижтимоий тўлов;

3) автотранспорт йиғимлари.

2) давлат божи;

3) божхона тўловлари;

4) айрим турдаги товарлар билан чакана савдо қилиш ва айрим турдаги хизматларни кўрсатиш ҳуқуқи учун йиғим.

Ушбу модданинг иккинчи ва учинчи қисмларида кўрсатилган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар умумбелгиланган солиқлардир.

Ушбу Кодексда белгиланган ҳолларда ва тартибда солиқ солишнинг соддалаштирилган тартибида тўланадиган қуйидаги солиқлар қўлланилиши мумкин:

ягона солиқ тўлови;

ягона ер солиғи;

тадбиркорлик фаолиятининг айрим турлари бўйича қатъий белгиланган солиқ.

Ушбу модда иккинчи қисмининг 1-3-бандларида, учинчи қисмининг 1-3-бандларида, бешинчи қисмининг иккинчи ва тўртинчи хатбошларида назарда тутилган солиқлар ҳамда бошқа мажбурий тўловлар умумдават солиқлари ва бошқа мажбурий тўловлардир. Ушбу модда иккинчи қисмининг 7 ва 8-бандларида, учинчи қисмининг 4-бандида, бешинчи қисмининг учинчи хатбошисида назарда тутилган солиқлар ҳамда бошқа мажбурий тўловлар маҳаллий солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар жумласига киради.

Давлат умуммиллий дастурларини амалга ошириш даврида тегишли жамғармалар ташкил этилиши мумкин бўлиб, уларга қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда мажбурий тўловлар белгиланади.

Ҳуқуқ субъектига муайян хатти-ҳаракатларни содир этишни ман қилувчи нормалар **таъқиқловчи нормалар**, деб аталади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 58-моддасида мустаҳкамлаб қўйилган “...Давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг жамоат бирлашмалари фаолиятига аралашишига, шунингдек жамоат бирлашмаларининг давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятига аралашишига йўл қўйилмайди”, деган қоида таъқиқловчи норма ҳисобланади. Бундан ташқари Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 57-моддасида ҳам “Махфий жамиятлар ва уюшмалар тузиш таъқиқланади”, деб кўрсатилган ва бу қоида ман этиш характериға егадир. Давлат жамоат бирлашмаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя этилишини таъминлайди, уларға ижтимоий ҳаётда иштирок этиш учун тенг ҳуқуқий имкониятлар яратиб беради.⁵

Давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг жамоат бирлашмалари фаолиятига аралашишига, шунингдек жамоат бирлашмаларининг давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятига аралашишига йўл қўйилмайди.

Булардан ташқари, ҳуқуқ нормалари бошқа бир қатор мезонлар асосида ҳам таснифланади. Жумладан, ҳуқуқ нормалари ўзида хатти-ҳаракатни шакллантиришнинг мавҳумлиғига қараб **абстракт** (мавҳум, умумий) ва **казуистик** (нисбатан конкрет) нормаларға, гипотезада мустаҳкамланган ҳолатнинг фактик жиҳатлари аниқ ёки нисбий эканлиғига қараб **аниқ ва нисбий аниқ нормаларға**, гипотезанинг ҳажмиға қараб **оддий, мураккаб ва альтернатив нормаларға**, диспозициянинг аниқлиғига қараб **мутлақ аниқ, нисбатан аниқ ва бланкет нормаларға**, ҳуқуқий тартибға солиш усулиға кўра **императив ва диспозитив нормаларға**, субъектларига қараб **умумий ва махсус нормаларға**, ҳаракатланиш ҳудудига қараб **умумий ҳаракат қилувчи ва маҳаллий миқёсда ҳаракат қилувчи нормаларға** бўлинади. Шунингдек, ҳуқуқни қўриқловчи нормалар санкцияларнинг аниқлиғига қараб **мутлақ аниқ ва нисбатан аниқ нормаларға** ҳам бўлинади. Ҳуқуқ

⁵ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 13-боб

соҳаларида эса ҳуқуқ нормаси халқаро, конституциявий, маъмурий-ҳуқуқий, фуқаровий-ҳуқуқий, жиноий-ҳуқуқий ва бошқа турларга ажратилади.

Хулоса ваколат берувчи, мажбурият юқловчи ва тақиқловчи нормалар бир-биридан ҳуқуқ субъектига муайян ҳаракатларни содир этиш мумкинлигини кўрсатиши билан, муайян ҳаракатларни содир этиш лозимлигини (шартлигини) кўрсатиши ҳамда муайян хатти-ҳаракатларни содир этишни ман қилиши орқали давлат ва жамиятнинг ривожланишига, халқнинг эркин ва фаровон яшашига, ички ва ташқи сиёсатда ўз ўрнига мустаҳкам эга бўлишига хизмат қилади. Бундай нормалар Конституция ва бошқа қонунларимизда ҳам келтирилган. Фуваролар ҳуқуқий билимини, ҳуқуқий онгини оширган ҳолда Конституция ва қонунларда белгиланган нормаларга риоя қилиб фаолият кўрсатсалар мамлакатимиз дунё ҳамжамиятида бунданда юқори ўринларни егаллашига ишончим комил.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси
2. Давлат ва ҳуқуқ назарияси / Масъул муҳаррирлар Ҳ.Б.Бобоев, Ҳ.Т.Одилқориев. – Т.: Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси, 2000. – 528 б.
3. Исломов З.М. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. – Т.: Адолат, 2007. – 916 б.
4. Исламов З.М. Теория государства и права (Часть 1. Теория государства). Учебник. – Т.: ТГЮИ, 2013. – 325 с.
5. Лазарев В.В., Липень С.В., Саидов А.Х. Теория государства и права: Учебник. Под ред. акад. Абдурахманова К.Х. – М.: Рос. экон. акад., 2008. – 620 с.
6. Одилқориев Х.Т., Тультеев И.Т. ва бошқ. Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Дарслик / Проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. – Т.: Sharq, 2009. – 592 б.

Хорижий адабиётлар рўйхати

1. Hans Kelzen. General theory of law and state. – Cambridge: Harvard University Press, 2009. – 517 p.

2. Scott Veitch, Emiliios Christodoulidis, Lindsay Farmer. Jurisprudence Themes and Concepts. Second edition. – L.: Routledge publication, 2012. – 305 p.

3. Hart H.L.A. The Concept of Law. 3rd edition. – Oxford: Oxford university press, 2012. – 333 p.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2015. – 76 б.
2. «Нодавлат ноижорат ташкилотлари тўғрисида»ги Қонуни.-Т.: Ўзбекистон, 4-моддаси

Интернет сайти

1. Лех.уз